

Tradičný ľudový tanec :)

Tanečné a pohybové umenie, predovšetkým vidieckeho, ale aj meštianskeho obyvateľstva. Tvorcami i nositeľmi boli v minulosti roľníci, pastieri a remeselníci. Radíme sem aj tance prebraté z iných kultúrnych a etnických prostredí, ktoré sa časom prispôbili miestnym podmienkam a tradovali ďalej.

Tradičné ľudové tance majú synkretický charakter. Popri piesni a hudbe sa spájajú s ďalšími prejavmi tradičnej ľudovej kultúry, napríklad s duchovnou kultúrou (sú súčasťou obradov a zvykov rodinného a kalendárneho cyklu), nadväzujú na príslušný spôsob života, hospodárenia a získavania obživy, sú súčasťou spoločenskej etikety a v nemalej miere ich výslednú podobu ovplyvňuje aj odev.

Tradičný ľudový tanec je potrebné chápať ako živý a meniaci sa organizmus.

Tanečný repertoár jednotlivých období vznikol ako výsledok navrstvovania, prelínania, ovplyvňovania i zanikania tanečných prejavov, ktoré vznikli v rôznych vývinových obdobiach. Ovplyvňovali ho miestne, národné i nadnárodné tradície. V súvislosti s hudobným vývinom rozlišujeme viaceré historické vrstvy tradičného ľudového tanca:

- najstaršiu skupinu tvoria obradovo-magické tance (napríklad chorovody, fašiangové tance),
- ďalšími vrstvami sú tance roľníckej kultúry (mládenecké tanečné kolesá, krúťivé tance), pastierskej a zbojníckej kultúry (odzemok),
- k novším druhom patria tance novouhorskeho štýlu (verbunk, čardáš) a tance západoeurópskeho typu (valčík, polka, mazurka a iné).

Nevyhnutnou podmienkou na zachovávanie a rozvoj tradičných ľudových tancov sú tanečné príležitosti. Ich existencia závisí od celkovej spoločenskej, kultúrnej a historickej situácie. Postupný zánik tradičných tanečných príležitostí má za následok aj zánik tradičného tanca.

Okrem samostatných tanečných zábav (tzv. muzík), ktoré sa usporadúvali obyčajne v nedeľu, bol tanec súčasťou kalendárnych zvykov, ako: fašiangy, Veľká noc, máje – stavenie, príp. váľanie májov, majálesy, Ján – jánske ohne, Turíce, dožinky – skončenie žatevných prác, Katarína – Katarínska zábava ako posledná zábava pred adventom, Štefan – prvá zábava po advente, obchôdzky s Betlehemom počas vianočných sviatkov, trojkráľové obchôdzky, hody. Najvýznamnejšími tanečnými príležitosťami rodinného cyklu boli: krstiny, prijímanie do mládeneckého, príp. dievockého stavu, regrútske odvody. Kľúčovou tanečnou príležitosťou bola a dodnes je svadba.

Základné kategórie tradičných ľudových tancov v zmysle doteraz publikovanej literatúry a spracovaných encyklopedických hesiel tvoria:

- ženské,
- mužské,
- párové tance.

Do kategórie ženských tancov patria skupinové, menej sólové tance, ktoré majú spravidla starší pôvod. V minulosti boli interpretkami prevažne dievky a krátko vydaté mladé ženy. Smerom do súčasnosti niektoré z nich prešli do repertoáru detí. Ženské tance delíme na: chorovody a chorovodné hry (napríklad Hoja, Ďunda, Helišky, Bránička, Kadzi pavička lecela, Omilienci, Uljana, svadobné chorovody, jarné chorovody s Morenou, s letečkom a iné), kolesá (názvy – do kolesa, do kolka, karička a podobne) a cipovičky, cindrušky. Ďalšiu skupinu tvoria zväčša zanikajúce párové krúťivé tance starého štýlu adaptované na ženské obsadenie (napr. váľaný, do šaflika).

Mužské tance majú zväčša starší pôvod. K ich nositeľom patrili v minulosti niektoré vyhranené vrstvy mužského obyvateľstva, ako pastieri, zbojníci, vojaci (i šľachtici), remeselníci. Zjednocujúcim činiteľom tanečných tradícií bolo vidiecke prostredie, najmä sedliaci a ovčiari. Pre mužské tance je charakteristická snaha o preukázanie tanečnej obratnosti, telesnej zdatnosti, šikovnosti, ako aj moment súťaženia. Častým doplnkom tanca sú rôzne rekvizity (valaška, palica, klobúk a iné) Hlavné typologické skupiny tvoria: mládenecké tance (skoky, šórové, rozkazovačky, čerkaný, cifrovaný), odzemky (hajdud, hajduk, kozačik), prípadne medvedky a verbunky (Sarku raz, Marhaňská, Sólo Maďar, Bartókov verbunk, Szallai verbunk a iné).

Najväčšiu a najbohatšiu skupinu tradičných ľudových tancov tvoria párové tance. Zaraďujú sa k nim tance z rôznych historických období, tance domáceho, cudzieho, vidieckeho i mestského pôvodu (tzv. zľudovené, resp. folklorizované tance). Z hľadiska formy rozlišujeme špecifickú skupinu párových tancov – krúťivé tance, pre ktoré je charakteristické krútenie páru v objatí na mieste, a ostatné párové tance (folklorizované spoločenské tance), ktoré majú novší a zväčša zľudovený pôvod. Korene našich krúťivých tancov spočívajú v historických

párových tancoch západnej Európy. V stredoeurópskom Karpatskom regióne sú známe vyobrazenia párového tanca už z obdobia 15. storočia. V Karpatskej kotline sa tieto tance udomácnujú hlavne v 16. storočí. Napriek historickým peripetiám, zmenám v spôsobe života a kultúre sa ešte aj dnes tento geografický priestor javí ako európske ohnisko a najvýznamnejší konzervujúci región improvizovaných párových tancov.

Krúživé tance nie sú teda iba slovenskou výlučnosťou. Z hľadiska početnosti zastúpenia vo fonde folklórneho tanca sú však na Slovensku najvýznamnejším, choreograficky, vývojovo a regionálne značne diferencovaným druhom našich ľudových párových tancov. Ešte donedávna boli všeobecne rozšírené. Jestvujú v mnohotvárných podobách, čo vyplýva z ich bohatého folklórneho obsahu a spravidla aj improvizáčného rázu. Z hľadiska vývinu rozlišujeme krúživé tance – starého štýlu (starobabská, krucena, friškí, na jeden krok, do vysoka, do skoku, o sebe, sellácka, vrcenná a iné) a nového, tzv. novouhorského štýlu (čardáš, na dva kroky a iné). Osobité slovenské tvary a kolorit majú najmä staršie vývojové vrstvy týchto tancov. Aj napriek výraznému úbytku pretrvali v určitých regiónoch vo svojom prirodzenom vidieckom prostredí v celom 20. storočí (vo výnimočných prípadoch až dodnes). Ich podoby sa menia v závislosti od intenzívne postupujúceho moderného, mestom a modernými komunikačnými prostriedkami ovplyvneného štýlu života.

K ostatným párovým tancom patria tance ako polka (trasená, hopsolka, hrozená, židovka, ťapkaná, a pod. raslavická polka a iné), valčík, mazurka, sotýš a iné.

Tradičný tanečný repertoár dopĺňajú rôzne strofické tance (napríklad hrozená, ťapkaná, ševcovský, židovka), tance s výberom partnera (bozkávaný, šatkový, poduškový, zrkadlový, metlový, čeriana) a tanečné hry.

Zdroje

Prevzaté a upravené z:

- <https://profil.kultury.sk/sk/folklor/>.